

Két pár 18. századi női, hímzett selyemcipő restaurálása

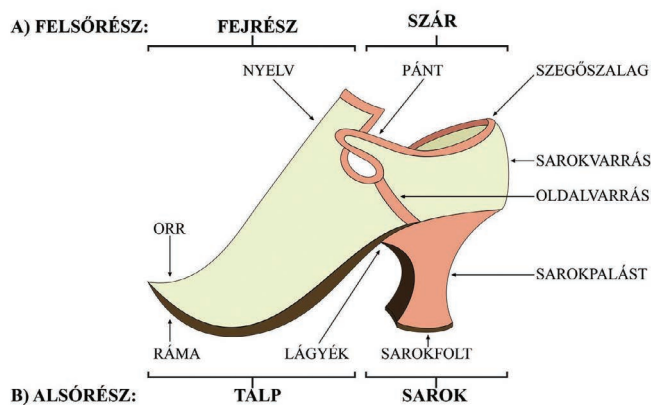
Moór Anikó

A 18. századi európai női cipődivat

A viselet egyik jellemző darabja, a lábbeli éppúgy alá volt vetve a divat változásainak, mint a ruha. Az európai divatot legnagyobb mértékben Franciaország irányította. Múzeumi gyűjteményekben többszáz pár lábbeli maradt fenn ebből az időszakból, melyek által kirajzolódik számunkra formai sokszínűségük és a század folyamán végbement változásai. A 18. századi női cipőkre általánosságban jellemző, hogy egyenes kialakításúak, szimmetrikus kaptafán készültek, nem volt különbség a jobb és a bal darab között. A cipő talpa minden irányban erősen domború, így csak a középpontja érintkezik a talajjal. A belül homorú talpba a lábfej belesimul és ettől keskenyebbnek tűnik. A talp járófelületét, a talpbőrt felbolyhozták, hogy jobban tapadjon a talajhoz. A cipők orra legtöbbször hegyes kialakítású, laposan előre nyúlik vagy a talajtól ívesen elemelkedik. Az ívelt, 5-8 cm magas, fából készült ún. Lajos-sarok mélyen a talp alá, a lágyék vonaláig benyúlik. Hasonló kialakítású, de magasabb és kecsesebb az ún. francia- vagy Pompadour-sarok. A három részből szabott (fejréssz és két szárrész), puha bőrből vagy szövethől készült felsőrészt fodorral, csipkével, hímzéssel, fémfonalakkal gazdagon díszítették. A cipők rögzítése két pánt segítségével történt, záródásukat legtöbbször szalaggal vagy csattal, ritkán gombolással biztosították. A század végén a cipők formája drámaian megváltozott. Alacsony, ék alakú, ún. itáliai-sarokkal, kevesebb díszítménnyel, lekerekített orral készültek. Eltűnt a pántos záródás, helyette az egyszerűbb „bebújós” forma terjedt el.¹

Az Iparművészeti Múzeumban őrzött, a Magyar Képzőművészeti Egyetem Restaurátor Tanszékén, a Textilbőrrestaurátor specializáció keretében, diplomamunkaként² restaurált mindkét pár cipő formajegyeik alapján a 18. század első évtizedeiből származik, de különböző területekről kerültek múzeumi gyűjteménybe. Első ránézésre nagyon hasonlóak, azonban felépítésükben sok eltérést is felfedezhetünk. Megkülönböztetésük érdekében a cikkben eredeti színük alapján kerülnek említésre. A főbb részeit az 1. ábra mutatja.

A CIPŐ FŐBB RÉSZEI

1. ábra. A cipő fő részei (Miklós Marcell rajza).

A kék színű cipő adatai és leírása

A szimmetrikus formájú, hegyes orrú, magas sarkú női cipő anyagában mintás kék selyemszövettel borított (1. kép).³ Felső szélét rózsaszín szalaggal szegték, ugyanezzel takarták a felsőrész összeerősítő varrásait is. A nyelv hosszú, magasan a rüszton, a lábfej felső részéig ér, felső széle egyenes vonalú. A cipő rögzítését a két oldalrészrel egybeszabott pánttal oldották meg, melyek valószínűleg a nyelv alatt szalaggal záródtak. A két pánt szimmetrikus kialakítású. A tárgykarton adatai szerint elől „*aranysszállal hímzett keretben, színes-virágos selyemhímzés*” található. Az említett keret és a fémfonallas virágszirmok domborúak. A cipő szárait is domború fémhímzés díszíti. A fémfonalak egységesen sötétszürke színűre korrodálódtak. A sarok rózsaszín szövettel borított, hátsó oldalán közepén, hosszirányban fémfonallas paszomány fut végig (2. kép). A cipő bélése fehér színű, puha bőr. A talp minden irányban erősen domború kialakítású, vastag, barna, bolyhozott bőrből készült.

¹ Fairhurst 2015. p. 533.

² Moór 2018. 117. p. A diplomamunka témavezetője Várfalvi Andrea textilrestaurátor művész, a Textil specializáció vezetője volt.

³ Őrzési helye: Textil- és Viseletgyűjtemény Főosztály. Leltári száma: 18.150. a-b. Származási kora és helye: 18. század első fele, Ausztria. Hossza: 23,5 cm, szélessége: 6 cm, magassága: 13,5 cm. A Magyar Nemzeti Múzeum Régiség-tára számára ajándékozta Bán Mihály 1854-ben.

1. kép. A kék cipő eleje restaurálás előtt.

3. kép. A rózsaszín cipő eleje restaurálás előtt.

2. kép. A kék cipő hátulja restaurálás előtt.

4. kép. A rózsaszín cipő hátulja restaurálás előtt.

A rózsaszín cipő adatai és leírása

A szimmetrikus formájú, hegyes orrú, magas sarkú női cipő anyagában mintás rózsaszín selyemszövetvel borított (3. kép).⁴ Felső szélét nyersszínű szalaggal szegték. A félkör alakú, visszahajló nyelvet külön szabták és varrták a fejrész felső részéhez. A cipő rögzítését a két oldalrészsel egybeszabott pánttal oldották meg. A pántok aszimmetrikus szabásúak, a láb külső oldalán lévő lyukak arra utalnak, hogy valószínűleg gombbal záródtak.

A sarok és a felsőrész – a kék cipővel ellentétben – egyforma szövetborítást kapott (4. kép).

A fejrész, a szarok és a sarokpalást fémfonalakkal gazdagon díszített. A fémfonalas domború hímzések virágmotívumokat ábrázolnak. A lábbelit a tárgykarton szerint „ezüstsállal” hímezték. A fémfonalak egységesen sötétszürke színűek. A cipő bélése fehér színű, puha bőr. A talp erősen domború kialakítású, vastag, barna, bolyhozott bőrből készült.

⁴ Őrzési helye: Textil- és Viseletgyűjtemény Főosztály. Leltári száma: 18.147. a-b. Származási kora és helye: 18. század eleje, Erdély. Hossza: 24,5 cm, szélessége: 7 cm, magassága: 14,5 cm. A Magyar Nemzeti Múzeum Régiség-tára számára ajándékozta gróf Korniss Károly 1839-ben.

Anyagvizsgálatok

A műtárgyak anyagainak meghatározása azért volt szükséges, mert befolyásolták a tisztításhoz és konzerváláshoz választott anyagokat és módszereket. Az elvégzett vizsgálatok segítettek az állapotfelmérésben, az állapotot előidéző okok feltárásában és fontos készítéstechnikai ismeretekhez is hozzásegítettek.

A szálanyagok vizsgálata a sérült részek fonalaiból vett mintákon, polarizációs mikroszkóppal történt. A jellegzetes morfológiai tulajdonságok alapján megállapítható volt, hogy a cipőket borító szövetek és valamennyi díszítmény alapanyaga selyem. Az összeállításukhoz felhasznált varrócérna lenből készült.

A fémfonalak anyagvizsgálata mikrokémiai analízissel történt. Az Argentol⁵ oldattal megtisztított mintákat víz és salétromsav 1:1 arányú oldatával, majd 10%-os nátrium-klorid oldattal cseppentettük meg. Valamennyi vizsgált mintánál fehér csapadék képződése jelezte az ezüst jelenlétét. A kék cipő esetében arra a kérdésre kerestük a választ, hogy a fejrészen lévő aranszínűnek leírt

⁵ Az oldat elkészítése: 10 g tiokarbamidot és 30 g borkősavat 50 ml desztillált vízben feloldunk, majd az oldat térfogatát 100 ml-re egészítjük ki desztillált víz hozzáadásával.

fémfonalas hímzés valóban tartalmaz-e aranyat. Mikrokémiail analízissal azonban az ötvözők és a bevonatok nem, vagy nehezen azonosíthatók. A mintákon kézi eszközzel röntgenfluoreszcens vizsgálatot (hXRF)⁶ és pásztázó elektronmikroszkópos energiadiszipatív elemanalízist (SEM-EDS)⁷ is végeztünk. A kapott eredmények szerint a fémfonal nagy tisztaságú ezüst, aranyozás nyoma nem mutatható ki.

A bőrök vizsgálata sztereómikroszkóppal történt. A bélésbőrök barkarajza a kék cipő esetében kecske, a rózsaszínnél juhbőr jellegzetességeit mutatta. A fehér szín timsós cserzésre engedett következtetni, melyet alizarin-tesztel mutattunk ki.⁸ A felbolyhozott, vastag, barna talpbőrök barkarajza nem volt vizsgálható, de nagy valószínűséggel mindkét esetben marhabőr. Ezeknél növényi cserzést feltételeztünk, melyet vassó-tesztel⁹ bizonyítottunk.

A rózsaszín cipőnél a borítószövetet teljes felületen ragasztással rögzítették a bélésbőrhez. Az előregedett ragasztóanyag rideggé, töredezetté vált, sok helyen a selyemszövet sérülését okozta. Cipőkészítésnél általában csirizt¹⁰ és enyvvet, vagy ezek keverékét is használták. Ennek megfelelően a mikrokémiail tesztek keményítőre és fehérjére végeztük el.¹¹ A vizsgálatok csak a keményítő jelenlétét igazolták.

Készítéstechnika

A cipők készítésekor a felhasználandó alapanyagokra felrajzolták a szabásmintát, majd elkészítették a díszítő hímzéseket. Mindkét cipőt fémfonalakkal gazdagon díszítették. A domború fémfonalas¹² hímzések kialakításához papír alátöltést alkalmaztak. A plasztikus motívumok közötti teret ún. frizé fonallal¹³ töltötték ki. A mintának megfelelően a felületre fektetett fémfonalakat varrócérnával rögzítették az alapszövethez. A kék cipő fejrészén színes selyemfonalakból hímzett virágmotívumok is találhatóak.

A kék cipő felsőrésze háromrétegű. A selyemdamaszt borítószövet és a bélésbőr között található egy vászonköz-

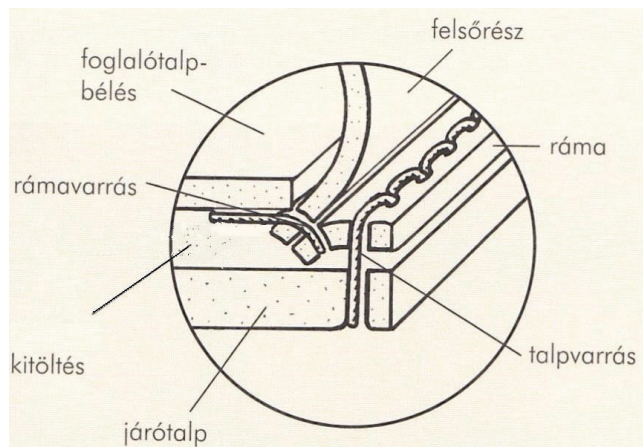
5. kép. A kék cipő szövetrétegei.

6. kép. A rózsaszín cipő vastag ragasztórétege.

tésű leniszövet közbélés, mely a merevítést szolgálta (5. kép). A rózsaszín cipő két rétegből áll, selyemdamaszt és bélésbőr, melyeket teljes felületen egymáshoz ragasztottak, ez adott tartást a felsőrésznek (6. kép). A drága szövetekkel való takarékoskodás mindkét lábbelin megfigyelhető. Több helyen apró darabokkal toldották meg a borítószövetet a szabásmintának megfelelően.

Mindkét cipő kaptafán, rámánvarrott technikával készült (2. ábra). A cipőfelsőrést a talphoz egy bőrcsík, az ún. ráma segítségével rögzítették. Ez jelentős technikai

2. ábra. Rámánvarrott technika. Forrás: Vass – Molnár 2000. p. 143.

⁶ A vizsgálatot Mozgai Viktória végezte (MTA CSFK Földtani és Geokémiai Intézet Archeometriai Kutatócsoport).

⁷ A vizsgálatot a Debreceni Egyetem Szilárdtest Fizikai Tanszék munkatársaival végeztük: Juhász Laura PhD hallgató, Dr. Gyöngyösi Szilvia tudományos munkatárs, Dr. Daróczy Lajos egyetemi docens, Dr. Barkóczy Péter kutatásfejlesztési igazgató (FUX Zrt.).

⁸ A mintát először 1 M ammónium-hidroxid oldattal, majd 0,1%-os nátrium-alizarinsulfonáttal, néhány perc elteltével pedig 1 M ecetsav oldattal cseppentjük meg. A rostok vörös elszíneződése az alumínium jelenlétét bizonyítja.

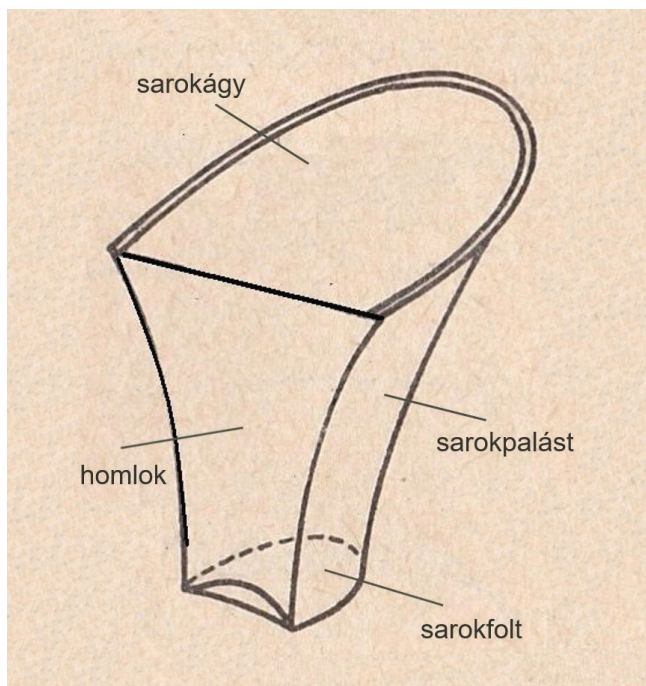
⁹ A mintát desztillált vízzel megnedvesítjük, majd vas(III)klorid 1%-os oldatával cseppentjük meg. A rostok feketére színeződése növényi cserzőanyag jelenlétére utal.

¹⁰ Száritott gesztenyéből, búza- vagy burgonyakeményítóből készített ragasztó.

¹¹ A keményítő kimutatása kálium-jodidos jódoldattal, a fehérje kimutatása ninhidrin tesztel történt.

¹² Selyem bélfonal köré sűrűn feltekert ezüst lamella.

¹³ Egy vastagabb és egy vékonyabb selyemfonal sodratára lazán feltekert ezüst lamella.

3. ábra. A sarok fő részei (a szerző rajza).

újítás volt a cipőkészítésben, korábban kifordítva varrták össze az egyes alkatrészeket. A hazai analógiákon mindkét varrástípus megfigyelhető. A 18. század első felében a ráma általában fehér színű bőrből készült, melynek funkcióján kívül dekorációs szerepe is volt.¹⁴

A felsőrészhez varrták a sarkat borító bőrt és szövettet, felhelyezték a fa sarkat, majd beborították. Röntgenvizsgálat segítségével feltárult a sarokpalást rögzítésének módja. A homlokrészen keresztbe fűzött cérnával feszítették a famagra a borításokat (3. ábra). A rózsaszín cipő sarkát a felsőrésszel megegyező szövettel borították és fémfonalakkal hímezték. A kék esetben a sarok eltérő, bordás mintázatú¹⁵ rózsaszín selyemszövetborítást kapott. Közepét függőleges irányban fémfonallas paszomány ékesíti. A felbolyhozott járótalpat kéttűs varrással erősítették a ráamához és a sarokpalásthöz, a járófelületen varratárokba bújtatva az öltéseket. A tökéletesen egyenletes, apró öltések sora a cipők sarkának egyik ékessége volt. Végül a felsőrész peremét selyemszalaggal szegték körbe. Ugyanezzel a szalaggal borították be az oldalvarrásokat is. A kék cipő szegőszalagja eredetileg rózsaszínű, bordás mintázatú¹⁶ selyemszalag. A rózsaszín cipőt nyersszínű selyemtaft szalaggal szegték.

¹⁴ Fairhurst 2015. p. 62.

¹⁵ Vetülékírányal párhuzamos bordás mintázatát egy vastagabb, majd két vékonyabb vetülékfonal használata adja, mely ritmus folyamatosan ismétlődik.

¹⁶ Vetülékírányal párhuzamos bordás mintázatát sűrű és vékony láncfonal rendszerrel, valamint vastag vetülékfonal használata okozza. Elnevezése Gros de Naples.

Állapotfelmérés

Mindkét pár cipő igen rossz állapotban került a restaurátorműhelybe. A felsőrészek külső-belső felülete szennyezett, a szövetborítás és a díszítmény szakadozott, hiányos volt. Statikailag meggyengültek, deformálódtak (7. kép). A fémfonalak teljes felületét sűrű kék színű korrózió fedte.

A kék cipő legnagyobb sérüléseit molykárosítás okozta. Hiányok keletkeztek a borítószövetben, a fejrészt díszítő selyemhímzés fehér és rózsaszín fonalaiban (8. kép), a szegőszalag pedig szinte teljes mértékben megsemmisült. Az egykor rózsaszín szalag megmaradt töredékei kifakultak. A „b” jelzésű cipőn elszakadt az egyik pánt, a sarok- és oldalvarrások, valamint a sarkat díszítő paszomány. A fémfonallas díszítmények megsérültek, hiányok keletkeztek rajtuk. A selyem sarokpalást több helyen végighasadt. A színes virágszirmokat egykor keretező fekete selyemfonal már csak a fonákoldalon volt látható (9. kép).

A rózsaszín cipő borítószövege teljes mértékben kifakult, eredeti színe csak a behajló széleken volt megfigyelhető. A selyemdamaszt sok helyen elszakadt, hiányos volt. A sérült részeken láthatóvá vált az alatta lévő előregedett ragasztóréteg, melybe egyes részeken a szövet teljesen beleragadt (10. kép). A szegőszalag csak rövid szakaszon maradt meg, sérült állapotban. A fémfonallas hímzés korrodálódott, a szakadozott fonalak lebegtek,

7. kép. A kék cipő deformálódott felsőrése.

8. kép. Selyemhímzés a kék cipőn.

9. kép. A selyemhímzés fonák oldala.

10. kép. A rózsaszín cipő sérült borítószoete.

11. kép. A rózsaszín cipő sérült sarokrésze.

összekuszálódtak (11. kép). Több helyen a papír alátöltés is hiányzott.

Konzerválás – restaurálás

A restaurálás célja elsősorban a cipők statikai megerősítése volt, de esztétikai javulást is vártuk. Nehézséget jelentett a kompozit anyagok különböző érzékenysége, valamint a lábbelik formájából adódóan a hozzáférhetőség. A restaurálást a minimális beavatkozás elvének szem előtt tartásával kívántuk megvalósítani.

Tisztítás

A száraz tisztítás első lépéseként a kék cipőről csipesz segítségével eltávolításra kerültek a molylárvák maradványai. Mindkét pár cipőt gyenge fokozaton átporszívóztuk, hajlékony műanyag hálóval beborítva a felületet a lebegő fonalak és sérült szövetek védelme érdekében. A bélésbőrök tisztítása latex szivaccsal történt. A fémfonalas díszítményekről a felületi zsíros szennyeződések eltávolítása etil-alkohol és desztillált víz 1:1 arányú keverékével történt.

A cipők vizes tisztítását, melyet a selyemszövet szennyezettsége megkívánt volna, több szempont figyelembevétel

után elvetettük. A kék cipőn a lenvászon bélést és a borítószoetet összefogja a díszítő hímzés. A több réteg együttes tisztítása esetén fennállt volna a foltosodás veszélye. Számolnunk kellett azzal is, hogy a rózsaszín cipőnél a ragasztóanyag a nedves kezelés során megduzzad, ragacsossá válhat, még több problémát okozva. A timsós cserzésű bélésbőrök vízre igen érzékenyek. A cipők szár részén lett volna lehetőség izolálni a bélésbőrtől a szövetrétegeket, azonban a fejrészen nem. Az egyes alkatrészek eltérő mértékű tisztítása nem eredményezett volna egységes esztétikus képet. A különböző alapanyagok vizes kezelése ideális esetben külön-külön történik. A rétegek szétválasztását azonban nem terveztünk, mert ezzel a nagymértékű beavatkozással eltűntek volna az eredeti készítéstechnikai nyomok: öltések, varrócérnák. Mindenképpen olyan megoldásokat kerestünk, melyek a cipők egészét tekintve kivitelezhetők voltak károsodás nélkül.

Formára igazítás

A deformációk megszüntetése céljából szükségesnek véltünk egy kíméletes nedves kezelést, a párasítást. A cipők formára igazításához pára kamrát építettünk, melyben 60% relatív páratartalmat állítottunk be egy vízzel teli tál behelyezésével. A kiszáradt műtárgyalkotó anyagok

12. kép. A cipők formára igazítása páraaknában.

a páraaknában egyenletesen lágyulhattak. A szövetek gyűrődéseinek kisimítása, a deformációk megszüntetése helyi, koncentráltabb puhítást is megkívánt. Ezt Sympatex¹⁷ féligáteresztő membrán segítségével oldottuk meg. Egy megnedvesített és kicsavart pamutszövetet a megfelelő méretűre vágott membránba csomagoltunk úgy, hogy annak fényesebb oldala érintkezett közvetlenül a műtárggyal, majd a cipő belsejébe helyeztük. 15-20 perc elegendő volt ahhoz, hogy a vékony bélésbőr kelő mértékben meglágyuljon. A felpuhított részeket előre elkészített Ethafoam¹⁸ formák alkalmazásával, kitöméssel, kitűzéssel vagy bandázsolással rögzítettük, rozsdamentes rovartűk és csipeszek használatával (12. kép). A műveletet szakaszosan lehetett elvégezni a segédeszközök elhelyezése és biztonságos rögzítése miatt. Száradást követően a különböző lehetőségek együttes vagy egymás utáni alkalmazása meghozta a várt eredményt. A gyűrődések kisimultak, a deformáltság csökkent, a cipők megjelenése szemmel láthatóan kedvezően javult.

A bőrök konzerválása

A kék „b” cipőn a bélésbőr több helyen megsérült. A hiányok kiegészítése, a szakadások alátámasztása az eredeti-

hez hasonló, fehér színű kecskebőrből készült. Rögzítésük rizskeményítővel, ragasztással történt. A sarokvarrásnál a két szárrészt pamutfonallal, csavaröltésekkel erősítettük össze.

A szövetek restaurálásának előkészítése

A sérült, hiányos selyemszövetek, szegőszalagok restaurálását gondos tervezés előzte meg. A szakadozott szövet-szélek rögzítését a további sérülésük elkerülése indokolta. A rózsaszín cipő fejrészén a borítószövet több helyen erősen beletapadt a ragasztórétegbe, melyet fel kellett lazítani az alátámasztás kivitelezéséhez. Új lehetőségként alkalmaztunk a textileken egy vizes bázisú kémiai gélt, a Nanorestore Gel®Hydrogél¹⁹ a ragasztóanyag duzzasztásához.²⁰ A restaurátori gyakorlatban a papír és börtárgyak esetében már használatosak az úgynevezett fizikai gélekből²¹ készített lapok. A gélek használata sokszor hatékonyabb, mint az oldószerbe merítés. Bizonyos esetekben pedig, amikor a bemelegítés kizárt, jó lehetőséget biztosít a nedves kezelésre. A gélbe zárt oldószer kevésbé párolog, a hosszabb duzzasztási idő lehetővé teszi nagyobb molekulásúlyú anyagok oldatba vitelét. A felületre helyezett géllap és a műtárgy anyaga között ionkiegyenlítődési folyamat indul el. Ha a tisztítóoldat ionkoncentrációja alacsonyabb, (pl. desztillált víz használatakor) a géllapból a víz behatol a rétegekbe. Majd, amikor az oldat ionkoncentrációja magasabb lesz, a víz kifelé fog vándorolni az anyagból és az oldott szennyeződések a gél felé továbbítja.²²

Választásunk több előnyös tulajdonságuk, valamint az innováció iránti kíváncsiságunk miatt a kémiai gélek csoportjába tartozó típusra esett. Ezek irreverzibilisek²³, többször felhasználhatók, hosszan eltarthatók, kiválóan alkalmazhatók vízérzékeny felületeken. A készen beszerezhető géllapok segítségével koncentráltan és jól ellenőrizhető módon nedvesíthető egy meghatározott terület. Szike segítségével megfelelő méretűre vágtuk az üvegtálban desztillált vízben tárolt lapokat. Az előírás szerint először 1-2 másodpercre szívópapírra, majd ezután a kezelendő felületre helyeztük. Ezután polietilén fóliával fedtük le a gyors kiszáradás megelőzése érdekében. Az előregedett keményítő nagyon lassan lágyult. Több géllapot használtunk, melyeket óránként cseréltünk (13. kép). A használt géllapok több órára újra vízbe kerültek, ahol bizonyos mértékig kitisztultak. A lapokat 4-5 alkalommal lehetett felhasználni. A kezelés után a szövetek széle szemészláncza és szike óvatos alkalmazásával sikeresen

¹⁹ Nanorestore Gel®, forgalmazó: CSGI (Research Center for Colloids and Nanoscience) University of Firenze. <http://www.csgi.unifi.it/products/gel.html>.

²⁰ Rodorico Giorgi: Intelligens nanoanyagok a műtárgytisztításban. Előadás, Respect'17 Konferencia Magyar Nemzeti Múzeum 2017. 11. 8-10.

²¹ Gellan gél, agar-agar gél, xantán gumi. Orosz 2018.

²² Cremonesi – Casoli 2017. pp. 19-28.

²³ A részecskéket elsődrendű kémiai kötések tartják össze, irreverzibilis kohezív rendszerek. Orosz 2018.

¹⁷ Poliészter alapanyagú féligáteresztő membrán, amely a vizet csak egy irányban, gázhalmazállapotban engedi át. Gyártó: Sympatex Technologies GmbH (Germany).

¹⁸ Habosított polietilén lemez. Gyártó-képviselő: Dow Hungary Vegyipari Kft.

13. kép. A ragasztóanyag duzzasztása Hydrogéllal.

elválasztható volt a ragasztóanyagtól. A géles kezelés a szöveten látható mértékű tisztulást is eredményezett, ezért a cipő többi részén is alkalmaztuk tisztítás céljából. A kifakult, szürkés szövetfelület a művelet során nem világosabb lett, hanem egyre inkább rózsaszínűen irizált, emlékeztetve valamelyest az eredeti színére.

Színezés, varrókonzerválás

A szakadások alátámasztásához használt szövetek egyben a hiányok kiegészítéseként is szolgáltak, ezért fontos volt, hogy textúrájuk jól illeszkedjen az eredetihez. Ugyanolyan kötésű textil a kereskedelmi forgalomban nem volt beszerezhető, ezért a rendelkezésre álló anyagokból kellett a legmegfelelőbbet kiválasztani. Az anyagában mintás damasztokhoz vászonkötésű, a kék cipő különleges bordás mintázatú sarokpalástjához sávolykötésű selyemszövetet. A kék cipő szegőszalagjához sikerült Gros de Naples kötésű selyemszalagot beszerezni, a rózsaszín lábbeli taft szalagját hasonló textúrájú, behajtott szélű szövetvel pótoltuk.

A textilek kiegészítéséhez használni kívánt szöveteket, szalagokat és selyem varrószalakat kifőzésüket követően megfelelő árnyalatra kellett színezni. Ehhez Lanaset²⁴

14. kép. A kiegészített rózsaszín borítószövet.

²⁴ Gyártó: HUNTSMAN Textile Effects (Germany).

márkájú mesterséges színezékeket használtunk. A különböző helyeken más-más volt a szövetek szennyezettségének, illetve fakulásának mértéke, ezért minden darabon egyedi színárnyalatot kellett elérni és a megfelelő helyre beillesztve ellenőrizni (14-15. kép).

A cipők felületére helyezett polietilén fóliára átrajzoltuk a hiányok kontúrját, pontosan jelezve a szálirányt. Az

15. kép. A kiegészített kék borítószövet.

16. kép. A rögzített kiegészítő szövetek.

előkészített szöveteket a száliránynak megfelelően szabtuk ki, körben 5-10 mm ráhagyással a megfelelő alátámasztás érdekében. Azokon a helyeken, például a fémfonalas hímzés mentén vagy a sarkak illesztésénél, ahol nem lehetett az eredeti szövet alá helyezni a kiegészítést, ott a textildarabok, széleiket behajtvva, levasalva kerültek beillesztésre. A rögzítést lehetőség szerint görbetűvel, varrással végeztük, fércelő és átfogó öltéseket alkalmazva. A kék cipő esetében ez mindenhol kivitelezhető volt. A kiegészítést az eredeti borítószövethez vagy a len közbéléshez lehetett varrni (16. kép). A rózsaszín cipőn, ahol nem volt közbélés, bizonyos kiegészítéseket csak ragasztással lehetett rögzíteni. Ehhez sűrűre főzött rizskeményítőt használtunk. A kiszabott textilek szélét 5 mm szélességben behajtottuk, csak erre a szövetszakaszra került a ragasztóanyag, mely segítségével a bélésbőrhez rögzí-

17. kép. A szegőszalag konzerválásra előkészítve.

18. kép. Az alátámasztott szegőszalag.

19. kép. A kiegészített, visszahajtott szegőszalag a kék cipőn.

20. kép. A kiegészített szegőszalag a rózsaszín cipőn

21. kép. A kiegészített szegőszalag a kék cipőn.

tettük. Teljes száradás után felhajtottuk a pótlást, a nem ragasztott szélét beillesztettük az eredeti borítószövet alá, melyhez már fércelő öltésekkel lehetett rögzíteni. A megmaradt szegőszalagok bontás nélkül, az eredeti helyükön kerültek alátámasztásra és kiegészítésre a megfelelőre színezett selyemszalagokkal (17-19. kép). Ez jelentősen eltér a textilrestaurálásban megszokott módszertől, mely szerint a töredékek rögzítése egy alátámasztó szövetre lebontott állapotban valósul meg, ezt követően kerül sor a visszahelyezésre.

A kék cipőn a szalagtöredékek láncfonalainak hiánya miatt a vetülékfonalak lebegtek. Rögzítésük a hordozóra átfogó-, míg a széleken pelenkaöltések alkalmazásával, görbetűvel történt. A művelethez a szalagtöredék széleit rovartükkal Ethafoam szivacsra kitűztük. A szivacsra vékony, merev polietilén fóliát helyeztünk, hogy varráskor a tű ne szűrődjön bele a puha anyagba. A fóliára került az alátámasztó szövet, majd erre rögzítettük a lebegő fonalakat. A konzerválás után „megújult” szegőszalagokkal mindkét cipő felső szélét körbeszegtük az eredeti készítőtechnikanak megfelelően (20-21. kép).

22. kép. A konzervált díszítmények a kék cipőn.

A díszítmények konzerválása

A kék cipő sarkát díszítő sérült paszomány selyemfonallal került rögzítésre (22. kép).

A domború hímzés hiányzó fémfonalait mindkét lábbelin szürke pamutfonallal pótoltuk. Kiegészítésük csak ott volt indokolt, ahol a hiány a papír alátöltés további sérüléséhez vezetett volna. A konzerválás görbetüvel, lapos öltések alkalmazásával történt. Az eredeti fémfonalas hímzéstechnikától eltérően a pamutfonalakat rögzítésükkor a papír alátöltéseken körbevezettük.

A rózsaszín cipő összekuszálódott, lebegő fémfonalas díszítményeit elrendezésük után selyemszállal az alapszövethez rögzítettük (23. kép)

Összegzés

A műtárgyak restaurálása minimális beavatkozás mellett, bontás nélkül valósult meg (24-27. kép).

A cipők számára a formatartás érdekében kitömőformák készültek (28. kép). A fejrészekbe rugalmas pamut-szövet-borítású, poliészter alapanyagú tépelt flíz tömésű párnák kerültek. A szárrészek tartását vékony, rugalmas,

23. kép. A rózsaszín cipő sarokrésze restaurálás után.

24. kép. A kék cipő eleje restaurálás után.

25. kép. A kék cipő hátulja restaurálás után.

26. kép. A rózsaszín cipő eleje restaurálás után

27. kép. A rózsaszín cipő hátulja restaurálás után.

28. kép. A cipőkhöz készült tömőformák.

29. kép. A cipők tárolása.

Ethafoamból szabott csíkok biztosítják. A savmentes dobozban való stabil rögzítésüket a talpnak megfelelően ki-mélyített, vastagabb Ethafoam lapra, pamutszalagokkal oldottuk meg (29. kép).

A 12., 15., 17., 18. számú fotókat a szerző, a többi felvé-telt Nyíri Gábor készítette.

IRODALOM

- CREMONESI, P. – CASOLI, A. (2017): Thermo-revers-ible rigid agar hydrogels: their properties and action in cleaning. In: Gels in Conservation. Angelova, L. V. – Bronwyn, O. (Eds.), Archetype Publications Ltd, London, pp. 19-28.
- FAIRHURST, A. R. G. (2015): The materials, construc-tion and conservation of eighteenth-century women's shoes. PhD thesis, University of Lincoln.
- MOÓR Anikó (2018): Két pár barokk női cipő restaurá-lása, Diplomamunka, Magyar Képzőművészeti Egye-tem, Restaurátor Tanszék.
- OROSZ Katalin (2018): Gélek típusai és használata. Jegyzet, Magyar Képzőművészeti Egyetem.
- VASS László – MOLNÁR Magda (2000): A klasszikus férficipő. Vince Kiadó, Budapest.
- VERMES Lászlóné szerk. (1975): Bőr- és cipőipari mini-lexikon. Műszaki Könyvkiadó, Budapest.

Moór Anikó

Textil-bőrrestaurátor művész

Iparművészeti Múzeum

1091 Budapest, Üllői út 33-37.

Tel.: +36-30-218-2158

E-mail: mooraniko@gmail.com